

مفهوم "برابری" در اندیشه امام خمینی (ره)، رمز اتحاد ملی و انسجام اسلامی

نگارش:

دکتر خلیل بهرامی قصرچی¹

علی نصری²

دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دهقان

چکیده:

در این مقاله ابتدا با مبانی نظری مفهوم «برابری» و تعریف علمی آن آشنا می شویم و سپس، نظرات حضرت امام خمینی (ره) را در این مفهوم را تحت عناوین ذیل مورد مقایسه قرار می دهیم امام خمینی و برابری - امام و شاخص های برابری - امام و لغو امتیازات موروثی - امام و وجود فرصت های برابر - امام و برابری سیاسی - امام و اقلیتهای دینی .
وبه این نتیجه برسیم که بن مایه اتحاد ملی و انسجام اسلامی اندیشه «برابری» در اندیشه امام خمینی است، که جمهوری اسلامی ایران و قانون اساسی بر اساس آن استقرار یافته است و هر جا «عدالت» هست هم «وحدت» هست و هم «انسجام» که «بالعدل قامت السموات و الارض»

کلید واژه ها :

برابری، انتخابات، اقلیت های دینی، اقلیت های قومی، اتحاد ملی، انسجام اسلامی

مقدمه:

پدیده «انقلاب اسلامی ایران» ، یکی از نوادر انقلابات دنیای معاصر است که در حقیقت ، مطالبات اجتماعی ، فرهنگی و اقتصادی مردم ایران را به شکلی جدید و با قالبی نو (اسلامی) مطرح نمود .
این مطالبات به طور عام در شعارهای کلی انقلابیون، تحت عناوین استقلال، آزادی و جمهوری اسلامی نهفته بود .
یکی از این مطالبات که مورد توجه ما می باشد، مفهوم «برابری» است . در این مقاله سعی می گردد، این مفهوم از دیدگاه حضرت امام خمینی (ره) مورد بررسی و تبیین قرار گرفته ، سپس یافته های موجود با دیدگاه های غرب مورد تطبیق قرار گیرد .

تعریف نظری برابری:

برابری افراد بشر در تمدن جدید، ابتدا به عنوان یکی از پیش فرض های اصلی دموکراسی مطرح گردیده و بعدها به حوزه اقتصاد و سایر وجوه اجتماعی نیز راه یافته است . از همین روی ، آیین های اجتماعی - سیاسی مختلف، از آن برداشت های متفاوتی دارند . برخی در جهت تعریف و بکارگیری مفهوم برابری تا جایی پیش رفته اند که تفاوت های طبیعی افراد را نیز از حیث توانایی جسمانی ، هوش و.. نادیده گرفته اند .³

¹ عضو هیئت علمی گروه کارشناسی ارشد عرفان اسلامی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان

² کارشناسی ارشد عرفان اسلامی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان

³ - آشنایی با علم سیاست ، صفحه 113

با این حال تعریف رایج و همگانی تری از آن نسبت به تعریف آزادی می توان ارایه داد .
برابری در اصل یعنی افراد بشر در مقابل قانون مساوی هستند . این برابری ناشی از برابری در آفرینش آنهاست ، زیرا افراد بشر برابر آفریده شده اند . مفهوم برابری به معنای وسیع تر آن عبارت از برابری در مقابل قانون ، برابری در انتخابات ، برابری در داشتن فرصت های فرهنگی ، اقتصادی ، سیاسی مشابه است .

مبانی نظری برابری :

تغییرات اجتماعی ، اقتصادی فرهنگی و سیاسی که از قرن 15 و 16 میلادی به تدریج در جوامع غربی آغاز گردید و در قرن 17 پایه یک تحول اساسی در شئون مختلف اجتماعی جوامع مذکور قرار گرفت ، طی قرون 18 و 19 و 20 تمدنی را بوجود آورد که امروز تحت عنوان « تمدن جدید » مورد شناسایی قرار گرفته است این تغییر و تحول که در اثر « افزایش مداوم اطلاعات ، اطلاعات فرهنگی ¹ » بوجود آمد به نوبه خود در اثر ارتباط جوامع بشری با یکدیگر در سایر جوامع نیز تاثیر عظیمی برجای گذارده و هنوز اثرات آن ادامه دارد. تاثیرات مذکور به سه دلیل در حد بسیار بالایی بوده است :

- 1 - توانایی عظیم اقتصادی ، سیاسی و فرهنگی کشور های غربی .
- 2- برقراری ارتباط تنگاتنگ بین جوامع؛ زیرا گسترش وسایل حمل و نقل سریع و وسایل ارتباطی بسیار بیش از گذشته جهان را به صورت یک نظام به هم وابسته و یک پارچه در آورده است .
- 3- پدیده استعمار - که در اثر توانایی اقتصادی سیاسی پیش گفته ، علاوه بر اشاعه خود به خودی دستاوردها به سایر جوامع ، موجب اعمال میل تسلط بر سایر جوامع گردیده و پدیده استعماری را به وجود آورد که خود موجب نفوذ گسترده دستاوردهای جدید تمدن غرب به جوامع مستعمره شد ² .

در هر صورت ایده های جدیدی که در غرب پدید آمده اند قطع نظر از اینکه در عمل چه مقدار در خود جوامع پیشرفته (آنگونه که تعاریف نظری مد نظر دارند) تحقق یافت ³ عبارتند از عقلانی سازی ، توسعه اقتصادی ، دموکراسی ، آزادی و برابری . حال ما از میان این ایده ها ، مفهوم « برابری » که در جریان « انقلاب اسلامی » مورد توجه انقلابیون قرار گرفته بود را در فرمایشات حضرت امام مورد جستجو قرار می دهیم؛ تا بدانیم دیدگاه های معظم له نسبت با این ایده چه می باشد.

امام خمینی و برابری:

« برابری » نیز مانند آزادی از مفاهیمی است که در رابطه با دموکراسی قرار دارد و از پیش فرض های آن به شمار می آید ؛ با این حال با توجه به اهمیت آن و اینکه برخی از پدیده های جدید اجتماعی و سیاسی بر آن مبتنی است و با وجود اینکه در برخی از فرهنگ های گذشته نیز مطرح بوده است ؛ اما اگر نه یکی از دستاوردهای تمدن جدید حد اقل از شاخص های آن به حساب می آید ؛ در این صورت به طور جداگانه به آن می پردازیم و موضع امام را در قبال آن مورد مطالعه قرار می دهیم .
چنین به نظر می رسد که در خصوص مفهوم برابری اختلاف و تمایز کمتری بین دیدگاه امام و گستره این مفهوم در تمدن جدید وجود داشته باشد. علت این امر به ریشه های این مفهوم در اندیشه دینی اسلام باز می گردد.

اسلام به برابری انسان ها در خلقت و در مقابل قانون اهمیت بخصوصی قایل است و اصولاً حذف امتیازات موروثی ، نژادی ، طبقاتی و ... از ویژه گی های نخستین دعوت اسلامی است ⁴ .

لذا برابری با تعریفی که در بخش مبانی نظری آوردیم ، یعنی برابری در مقابل قانون ، برابری در انتخابات ، برابری در داشتن فرصت های فرهنگی ، سیاسی و اقتصادی مشابه از دیدگاه حضرت امام چیز جدیدی نیست ؛ اگر چه در تمدن جدید غرب و در جوامع غربی ، مفهوم جدید تلقی شده باشد و مبنای جدید بسیاری از ایده های اجتماعی_ سیاسی دیگر قرار گرفته باشد .
با توجه به آنچه آمد ، می توان گفت مفهوم برابری افراد جامعه در برابر قانون کاملاً موافق و بر آن تاکید نموده اند.

¹ - لانسکی ، کرهارد و جین ، سیر جوامع بشری ، ترجمه ناصر موفقیان ، سازمان آموزش انتشارات انقلاب اسلامی ، ص 88.

² - نوسازی جامعه از دیدگاه امام خمینی ، حسنی ، محمد حسن ، ص 82

³ - این ایده هابه اعتراف خود محققان غربی در جوامع به طور کامل تحقق نیافته اند ، و بیشتر به عنوان یک آرمان مطرح هستند .

⁴ ر ک: طباطبایی ، علامه سید محمد حسین ، تفسیر المیزان ، تفسیر سوره حجرات آیه 13 و محمدی گیلانی ، محمد ، قضا در اسلام ، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

هم چنین داشتن فرصت های برابر و مشابه در زمینه های فرهنگی ، اقتصادی و سیاسی نیز از نظر ایشان امری قابل قبول ، پسندیده و مورد حمایت است . بدیهی است قابل بودن به فرصت برابر به معنای عدم وجود ضوابط و شرایط نیست ، اما آن چه مهم است اکتسابی بودن ضوابط و شرایط و صلاحیت هاست .

ایشان ضمن پذیرش برابری تمام انسانها ، تنها ملاک و معیار برابری را تقوا و پاکی از انحراف و خطا میدانند و معتقدند با آنچه که بخواهد برابری را در جامعه بر هم زند باید مبارزه کرد :

«...و نیز از همین اصل اعتقادی توحید؛ ما الهام می گیریم که همه انسانها در پیشگاه خداوند یکسانند . او خالق همه است و همه مخلوق و بنده او هستند . اصل برابری انسانها و اینکه تنها امتیاز فردی نسبت به فرد دیگر بر معیار و قاعده تقوا و پاکی از انحراف و خطاست ؛ بنابراین با هر چیزی که برابری را در جامعه بر هم میزند و امتیازات پوچ و بی محتوا را در جامعه حاکم می سازد ، باید مبارزه کرد.»¹

ایشان اسلام را دین برابری و برادری میدانند :

«اسلام دین برابری و برادری است ... آن چیزی که در اسلام روح است تقوا و صفا و برادری و برابری است.»²

امام و شاخص های برابری :

شاخص های برابری در یک جامعه عبارت هستند از نادیده گرفتن یا لغو امتیازات موروثی ، نژادی ، ملی ، اشرافی و... در قوانین سیاسی ، اجتماعی ، حقوقی و اقتصادی ، یکسانی در برابر قانون ، برابری حقوقی یعنی همه افراد دارای حقوق اجتماعی باشند و بتوانند در مقابل تجاوز دیگران به حقوقشان از خود دفاع کنند و به دستگاه قضایی مراجعه نمایند . وجود فرصت های برابر در دسترسی به امکانات اقتصادی ، سیاسی ، برابری در مسایل سیاسی مانند رای دادن ، انتخاب کردن و انتخاب شدن و رعایت حقوق پیروان سایر مذاهب .

امام ولغو امتیازات موروثی و...

همانگونه که قبلاً آمد امام ملاک برتری فردی بر فرد دیگر را تقوا و پاکی میدانند و سایر امتیازات را مردود اعلام میکند :
«اسلام طبقه ای را بر طبقه دیگر ترجیح نداده است ... اسلام تمام طبقات را مساوی دانسته است.»³
«من به همه اقشار ملت ، به تمام عرض می کنم که در اسلام هیچ امتیازی بین اشخاص غنی و اشخاص غیر غنی و اشخاص سفید و سیاه ، اشخاص مختلف سنی ، شیعه ، عرب ، عجم و ترک و غیر ترک به هیچ وجه امتیازی ندارند . قرآن کریم امتیاز را به عدالت و به تقوا دانسته است . کسی که تقوا دارد امتیاز دارد . کسی که روحیات خوب دارد امتیاز دارد . اما امتیاز به مادیات نیست . امتیاز به دارایی ها نیست . باید این امتیازات از بین برود و همه مردم مساوی هستند با هم و حقوق تمام اقشار به آنها داده میشود . همه با هم مساوی هستند.»⁴

امام و برابری در مقابل قانون :

امام قانون را برای جامعه می دانند و نه یک گروه و یا بعضی گروه ها و یا بعضی از اشخاص و از همه می خواهند که آن را محترم بشمارند :

«قانون برای نفع ملت است ، برای نفع جامعه است ، برای نفع بعضی اشخاص و بعضی گروه ها نیست . قانون توجه به تمام جامعه کرده است و قانون برای تهذیب تمام جامعه است... و برای مصالح همه ملت است . این قانون باید محترم شمرده شود... شماها باید خودتان را تطبیق دهید با قانون . نه قانون خودش را با شما تطبیق بدهد . اگر قانون بنا باشد که خودش را تطبیق

¹ - صحیفه نور ج 4 ص 167

² - صحیفه نور ج 8 ص 102

³ - صحیفه نور ج 6 ص 190

⁴ - صحیفه نور ج 5 ص 237

بدهد به یک گروه، تطبیق بدهد به یک جمعیت، تطبیق بدهد به یک شخص، این قانون نیست... قانون در رأس واقع شده است و همه افراد هر کشوری باید خودشان را با آن قانون تطبیق بدهند... باید خودشان را در مقابل تسلیم کنند.»¹

ایشان به منظور نشان دادن اهمیت قانون و هم این که همه در تبعیت از قانون یکسان هستند می فرمایند:

«... و پیغمبر اسلام و ائمه اسلام و خلفای اسلام تمام برای قانون خاضع بودند و تسلیم قانون بودند. ما هم باید تبعیت از پیغمبر اسلام به کنیم و از ائمه خدا بکنیم... قانون برای همه است. البته چنانچه به قانون به خواهند عمل کنند و یک دزدی را به جای خودش بنشانند آن دزد صدایش در می آید. لکن باید آن دزدی که مقابل قانون عرض اندام کند به او توجه داد که این قانون است و اگر چنانچه پسر رسول اکرم، دختر رسول اکرم هم خدای ناکرده دزدی کند رسول اکرم دست او را می برد، قانون است.»²

حضرت امام در مصاحبه با اورینا فالاجی در بحث از دمکراسی به مفهوم برابری در ضمن نقل یک داستان اشاره می کند و از مضمون داستان که برابری در مقابل قانون را بیان می کند، دمکراسی را نتیجه می گیرند و بدین وسیله هم برابری را در ارتباط با دمکراسی قرار می دهد و هم عقیده خود را در خصوص برابری در مقابل قانون اظهار می دارند:

«زمانی که علی علیه السلام جانشین پیامبر و رهبر دولت اسلامی شد و حکومت او از عربستان تا مصر و قسمت اعظم آسیا و حتی اروپا گسترش یافته بود و بر این کنفدراسیون حکومت می راند، برای او اتفاقی افتاد که با یک یهودی اختلاف پیدا کند، یهودی از او پیش قاضی شکایت کرد. علی از طرف قاضی احضار شد وقتی که قاضی دید که علی وارد می شود به حالت احترام از جا برخاست، ولی علی با عصبانیت به قاضی گفت چرا وقتی که من وارد می شوم احترام می کنی و وقتی آن یهودی آمد احترام نکردی؟ قاضی باید با طرفین مخاصمه به یک شیوه رفتار کند و بعد علی حکم محکومیت خویش را قبول می کند. من از شما که سفرها کرده آید و هر نوع رژیم و هم چنین تاریخ را می شناسید می پرسم، مثال بهتری از این برای بیان دمکراسی سراغ دارید؟»³

از مطلب فوق هم چنین دسترسی یکسان همه به قوه قضاییه و برخورد یکسان قاضی با همه مردم از دید امام آشکار می شود. ایشان به قضات سفارش کرده اند که نباید حقوق دیگران تضییع شود و هم چنین هیچ توصیه ای را در مقام قضاوت نپذیرند و حقوق همه، حتی مجرمین را رعایت کنند و به ضابطین دادگستری نسبت به عدم تجاوز از حد و مجازات مشخص شده برای مجرمین سفارش کرده اند:

«توصیه از احدی قبول نباید بشود. من این را کرارا گفته ام اگر از من توصیه برای کسی آمد، از دفتر من برای کسی توصیه آمد، از کسانی که به من مربوطند، توصیه آمد بزنید به دیوار. قاضی نباید تحت تاثیر کسی باشد. قاضی آزاد است و باید در محیط آزاد عمل بکند. توصیه ها را هیچ به آن اعتنا نکنید.»⁴

«قضات محترم شرع باید موازین را با دقت، با کمال دقت موازین را عمل کنند و خدای ناخواسته یک وقت برخلاف موازین اسلامی واقع نشود.»

«در اجرای حدود نباید از آن حدودی که حق تعالی فرموده است پایین تر عمل بشود و نباید زیادتر.»⁵

«مجرمی که بالاترین جرم را دارد و به سوی چوبه دار می رود، جز اجرای حد شرعی احدی حق آزار او را، لفظاً و عملاً ندارد و مرتکب، خود ظالم است.»⁶

امام و وجود فرصت های برابر (عدم تبعیض)

¹ - صحیفه نور ج 14 ص 268 و 269

² - صحیفه نور ج 14 ص 268 بای نمونه های دیگر نگاه کنید به: کلمات قصار ص 129 ب بعد، و انتخابات و مجلس از کلام و پیام امام خمینی از ص 5 به بعد.

³ طلایع انقلاب اسلامی (مصاحبه های امام در نجف، پاریس و قم) مرکز نشر دانشگاهی، تهران 1363، ص 355-356

⁴ - صحیفه نور ج 9 ص 286

⁵ - کلمات قصار ص 138

⁶ - همان منبع

«اسلام بزرگ تمام تبعیض ها را محکوم نموده و برای هیچ گروهی ویژگی خاصی قرار نداده و تقوا و تعهد اسلام تنها کرامت انسان هاست و در پناه اسلام و جمهوری اسلامی حق اداره داخلی و محلی و رفع هرگونه تبعیض فرهنگی و اقتصادی و سیاسی متعلق به تمام قشرهای ملت است»¹

امام و برابری سیاسی (حق رای و انتخابات و...):

امام خمینی برای همه اقشار و گروه های مردم از هر نژاد و رنگ و مذهب و جنس ، حق شرکت در انتخابات و حق رای قائل بودند ؛ که در اینجا به نمونه هایی از آن اشاره میگرد.

«تکلیفی که به همه ملت متوجه است ، به زن و مرد ف و ان کسی که به حد رای دادن قانونی (سن قانونی) رسیده واجب است ، این مسئله که در پای صندوق های تعیین رئیس جمهور حاضر بشوند و رای بدهند.»²

« لازم است ملت عزیز و... یک پارچه در این امری که حفظ حیثیت جمهوری اسلامی و ملت شریف بسته به آن است به سوی صندوق های رای چون موجی خروشان و دریایی مواج ، با صفوفی فشرده رفته رای خود را به شخصی که متعهد ... بدهید»³

«... انتخابات در انحصار هیچ کس نیست ، نه در انحصار روحانیت است نه در انحصار احزاب است ، نه در انحصار گروه هاست . انتخابات مال همه مردم است . مردم سرنوشت خودشان دست خودشان است و انتخابات برای تحصیل سرنوشت شما ملت است»⁴

البته در خصوص کسانی که باید انتخاب شوند، شرایط و معیارهایی مد نظر حضرت امام است که به دلیل اکتسابی بودن (و نه مبتنی بر نژاد ، جنس ، اشرافیت ...) منافاتی با برابری در انتخابات ندارد . و معیار و ضابطه امری است که در اکثر جوامع ، تفاوت در نوع ، شدت و ضعف و ... وجود دارد.⁵

اصولا به نظر امام ، حکومت کنندگان قانون گزاران و مسیولین ادارات دولتی در یک جامعه اسلامی باید دارای ویژگیها، صفات و شرایطی باشند (اکتسابی) که برخی از این شرایط و ویژگی ها در یک جامعه غیر دینی یا جامه های که نظام سیاسی مبتنی بر دیانت نیست مد نظر نیست .

امام و اقلیتهای دینی :

« در اسلام مابین اقشار ملتها هیچ فرقی نیست ، در اسلام حقوق همه ملتها مراعات شده است ؛ حقوق مسیحین مراعات شده است ، حقوق یهود و زر دشتیین مراعات شده است . تمام افراد عالم را، بشر می داند و حق بشری برای آنها قایل است.»⁶

«و اما جامعه یهود و سایر جوامعی که در ایران هستند و اهل این ملت هستند اسلام با آنها همان رفتار را می کند که با سایر اقشار ملت می کند.»⁷

این مملکت مال همه ماست ؛ مال همه ما . مال اقلیتهای مذهبی ، مال مذهبیبون ما، مال برادران اهل سنت ما . همه ما با هم هستیم ... ما پیوستگی خودمان را با اقلیت های مذهبی اعلام می کنیم . ما برادری خودمان را به برادران اهل سنت اعلام می کنیم.»⁸

ایشان در خصوص برخورداری از حقوق اجتماعی همه اهل مذاهب می فرمایند :

5- صحیفه نور ج 10 ص 197

2 - صحیفه نور ج 15 ص 67

3 - صحیفه نور ج 15 ص 4-163

4 - صحیفه نور ج 18 ص 245

5 - در برخی از کشورهای غربی که حتی دموکراسی دست آورد تمدن این کشورها محسوب می گردد برخی از محدودیت ها در رابطه با رای دهندگان مانند زنان، میزان مالکیت زمین و... وجود داشته است که در دهه های قرن بیستم رو به بهبود نهاده است . ر ک آشنایی با علم

سیاست ، ترجمه بهرام ملکوتی ، کتاب های سیمرغ - تهران 1356

6 - صحیفه نور ج 5 ص 241

7 - صحیفه نور ج 6 ص 165

8 - صحیفه نور ج 5 ص 8-37

«اقلیت های مذهبی نه تنها آزادند، بلکه دولت اسلامی موظف است از حقوق آنان دفاع نماید و دیگر اینکه هر ایرانی حق دارد که مانند همه افراد از حقوق اجتماعی برخوردار باشد؛ مسلمان یا مسیحی و یا یهودی و یا مذهب دیگر فرقی ندارد.»¹

از نظر امام اقلیت های مذهبی برای اجرای آداب دینی و اجتماعی ویژه خود آزادند:

«تمام اقلیت های مذهبی در ایران برای اجرای آداب دینی و اجتماعی خود آزادند و حکومت اسلامی خود را موظف می داند تا از حقوق و امنیت آنان دفاع کند و آنان هم مثل سایر مردم مسلمان ایران، ایرانی و محترم هستند.»²

نتیجه گیری :

1. ایده و مفهوم برابری اگر چه در تمدن جدید به عنوان یک ایده و مفهوم جدید مبنای اندیشه و عمل اجتماعی قرار گرفت ولی از نظر تعالیم اسلامی و در نتیجه از دیدگاه امام خمینی به عنوان یک متفکر اجتماعی مسلمان پدیده تازه ای نیست .
2. برخلاف ایده ها و مفاهیم دیگر مانند دموکراسی و آزادی که عناصر تازه و ابداعی آن بیشتر است، تمایز کمتری بین دیدگاه امام نسبت به برابری با آنچه تمدن جدید منادی آن است وجود دارد. بخش اصلی این تمایز را می توان در ملاک و معیار تقوا و پرهیزگاری و پاکی باطن جستجو کرد که نزد امام خمینی ملاک امتیاز معنوی انسان هاست؛ و در غرب چنین امتیازی وجود ندارد یا دست کم به طور آشکار وجود ندارد .
3. میتوان گفت در مورد فوق ، موضع پذیرش امام با قیود کمتری همراه است . همچنین نکات مطروحه این پذیرش تنها با معیارهای عمده امام یعنی « اسلام » و « مصالح جامعه »، منافات ندارد بلکه انطباق نیز دارد.
4. موضع کلی امام در خصوص شاخص ها نسبت به مفهوم کلی « برابری » نیز ساری و جاری میباشد؛ به عبارت دیگر امام دارای اعتقاد اصولی به اصل برابری است . در عین حال ایشان در برخی موارد جزیی

¹ - صحیفه نور ج 3 ص 159

² - صحیفه نور ج 3 ص 103 برای نمونه های دیگر نگاه کنید به صحیفه نور ج 3 ص 10-48-75-80 و جلد 2 ص 160-255

- همچون عدم اشتغال زنان در برخی از مشاغلی چون قضاوت و یا دو شاهد زن در مقابل یک شاهد مرد، یا تفاوت در ارزشه زنان نسبت به مردان و... که براساس دیانت اسلام مقرر شده اند تابع اسلام اند.¹
5. جمهوری اسلامی ایران، بنابر مبتنی بودن بر اندیشه های امام خمینی (ره)، جای دغدغه را برای هیچ گروه و طیفی، اعم از اعتقادی، سیاسی و اجتماعی باقی نمی گذارد، عدالت و برابری در تعریفی که امام (ره) ارائه می دهند، حقوق همه را ضمانت کرده است، لذا در پرتو این تفکر و عملی و اجرایی نمودن آن، اتحاد ملی، در سایه آن امنیت اجتماعی برقرار خواهد بود.
6. اگر کشور های اسلامی اندیشه برابری در اسلام را بنابر آنچه امام فرموده اند، اجرا نمایند انسجام آن هیچ زمانی گسیخته نخواهد شد و دشمنان مایوس خواهند بود. **«بالعدل قامت السموات و الارض»**

¹ - ایشان نیز مانند بسیاری از علمای دینی معتقدند این موارد جزئی چون براساس فطرت طبیعی بشری و بنابر مصالح خودانان و جامعه اگر چه برخی از آن مصالح بر ما پوشیده باشد تشریح شده باشد مغایرتی با اصل برابری در حقوق و در برابر قانون ندارد برای اطلاع بیشتر نگاه کنید به بی ازار شیرازی، عبدالکریم، رساله نوین امام خمینی ج 4، 3، و مطهری، مرتضی، حقوق زن در اسلام، انتشارات صدرا

منابع و ماخذ :

1. امام خمینی _ صحیفه نور _ جلد های 3 و 4 و 5 و 6 و 8 و 9 و 10 و 14 و 15 و 16 و 18
2. امام خمینی _ طلّیعه انقلاب اسلامی ، مرکز نشر دانشگاهی، تهران ، 1363
3. امام خمینی _ کلمات قصار _ موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی ، تهران ، 1372
4. حسنی ، محمد حسن _ نویساری از دیدگاه امام خمینی ، چاپ ششم ، انتشارات چاپ و نشر عروج (وابسته به موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی)، تهران 1378
5. لانسکی ، کرهارد ، وجین _ ترجمه ناصر موفقیان _ سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی ، تهران ، 1369
6. ملکوتی ، بهرام _ آشنایی با علم سیاست (ترجمه) _ کتاب های سیمرغ ، تهران 1356